

Aasmund Olavsson Vinje og tokulturlæra

Jens Johan Hyvik

Vinteren 1868 fikk Aasmund Olavsson Vinje (1818–1870) sparken fra sin stilling som kopist i Justisdepartementet. Avskjedigelsen danner en viktig del av bakgrunnen for at han de siste årene i sitt liv gikk inn i en opposisjonell fase, med stadige angrep på det herskende embetsmannsregimet. Lenge hadde Vinje både sosialt og intellektuelt plassert seg mellom embets- og bondestand. Han var oppvokst på en husmannsplass i Vinje, men gjorde en reise via skolemesterseminar, embetseksamen, advokatfullmektig, til «bladmann» og hovedstadsintellektuell – og stilling i Justisdepartementet. Til tross for en tilværelse som intellektuell frifant og målmann, sluttet Vinje opp om mange av embetsmannsstatens idealer og skepsis til bondestanden. Da han kom inn departementet i 1865, sannsynligvis med god hjelp fra støttespillere innenfor regjeringsapparatet, innebar det også at han på et vis var kommet innenfor døren til embetsmannsstaten. Om ikke lønnen var mye å skryte av, så var den i hvert fall fast inntekt,

og om stillingen ikke var prestisjefull, så hadde han interessante kolleger og han fikk stor frihet.

Bakgrunnen for Vinjes avskjedigelse var hans kritiske ytringer om statsstyrelsen. Men oppsigelsen medførte også at Vinje ble mer radikal i sine ytringer i årene som kom, enn han hadde vært før. I dette kapittelet vil jeg argumentere for at det ikke minst er tilfelle med hensyn til en klarere tilslutning om en radikal oppfatning av tokulturlæra og økende skepsis (og motstand) mot embetsmannsregimet. Å bli oppsagt fra departementet var sårt, men innebar også at han nå var frigjort fra alle bindinger. Vinje skrev om oppsigelsen i *Dølen* og hevdet han på vei ut døra fra statsråd Meldahls kontor, kom med følgende lovnad «Ja, her verdt Strid Hr. Statsraad» (Vinje 1917 s. 286).

Dette kapittelet diskuterer Vinje sitt forhold til tokulturlæra, særlig med utgangspunkt i de siste årene av hans liv, etter at han måtte gå fra stillingen i departementet. Først vil jeg gjøre rede for noen sentrale trekk ved tokulturlæra, før jeg vil gå nærmere inn på Vinjes forhold til denne tankegangen. Utgangspunktet for fremstillingen er min bok *Tokulturlæra i norsk historie fra 2016*, men jeg skal her gå dypere inn i en diskusjon omkring Vinjes forhold til tokulturlæra enn det jeg gjorde i boka.

Tokulturlæra

Tokulturlæra er synlig i norsk debatt fra 1850-årene av og uttrykte en oppfatning om at det norske folket var delt i to kulturer, to stender, to folk eller to nasjoner. Kort oppsummert hevdet tilhengerene av tokulturlæra at det på den ene siden stod en tradisjonell overklasse. Det var særlig embetsmennene man var opptatt av, kjennetegnet ved sine maktposisjoner, klassiske dannelsen, tilknytning til det danske skriftspråket og familiære røtter i utlandet. På den andre siden fant man bondebefolkningen,

kjennetegnet ved røtter i bondestanden, folkelig kultur, norsk talespråk og familiære røtter i Norge. I samtiden ble det ofte snakket om en «Kløft» i det norske samfunnet (Hyvik 2016 s. 8).

I oppfatningen av tokulturlæra lå et ønske om å heve flertallet av det norske folk, bøndene, til kulturell og i økende grad også politisk makt. Dette skulle skje på bekostning av landets gamle herrer og maktelite, embetsmennene. Ivar Aasen skrev for eksempel i 1857 at landets elite måtte tilpasse seg til «Landets rette Skik og Maal» (Aasen 1997 s. 86). Tokulturlæra markerte på et vis både et brudd med både opplysningstenkningens ønske om å *heve* bøndenes dannelse, og med nasjonalromantikken tanke om å *foredle* bøndene kultur (Hyvik 2016 s. 8). I stedet satte den et ønske om å ta det tilhengerene av tokulturlæra oppfattet som folkets egentlige eller oppinnelige kultur og språk på alvor og bruke det som basis for den videre nasjonsbyggingsprosessen. Det lå i sakens natur at dette var en oppfatning som skulle vekke strid.

Tokulturlæra bygde på eldre forestillinger om en todeling av det norske samfunnet. Vi finner eksempler på konflikter mellom øvrighet og bønder, «tærende» og «nærende» på 1700-tallet og i årene etter 1814 og særlig på 1830-tallet hadde og bondeopposisjonen, så vel som opposisjonspressen, markert kraftig motstand mot embetsmennene og embetsstyre. Likevel markerte tokulturlæra noe nytt med sin vektlegging av kulturelle forskjeller innad i den norske befolkningen. De språklige forholdene fikk særlig stor betydning, fordi språket kanskje fremfor noe symboliserte den kulturelle «kløften» i samfunnet.

Jeg har nevnt Ivar Aasen, og Aasen spilte en viktig rolle i å utvikle idegrunnlaget for tokulturlæra på 1850-tallet, men det er på 1860-tallet det skjer et gjennombrudd for tokulturlæra. Grunnideen ble blant annet diskutert i flere debatter i Studentersamfunnet i 1866–67, som på denne tiden trolig var den viktigste intellektuelle debattarenaen i hovedstaden (Hyvik 2016 s. 78ff).

Tokulturlæra ble omdreiningspunkt for heftig debatt i andre halvdel av 1800-tallet. For tilhengerne ble den en ideologisk brekkstang mot embetsmennenes kulturelle og politiske hegemoni. Den kunne inngå som del av argumentasjonen på flere områder, for målsak, for nasjonal kultur og for demokratisering av politikken. På den andre siden ble den møtt av en embetsmannssklasse som i økende grad opplevde at de stod i forsvarsposisjon, både når det gjaldt forholdet til kultur, språk og politisk lederskap.

En radikal og en moderat retning

Tokulturlæra ble imidlertid uttrykt på ulike vis og hadde ulike former, og det kan være nyttig å skille mellom to retninger, en moderat og en radikal (Hyvik 2016 kap 6). Den *radikale* retningen var sterkt kontrasterende. Man angrep embetsstandens (og bybefolkningens) fremmedhet, og tok til orde for en oppfatning om at Norge måtte anses for å ha vært en koloni under Danmark. Det er dette historikeren Kjell Haugland har kalt «kolonisttanken» (Haugland 1985 s. 38–39). Klarest ble dette uttrykt i den såkalte tonasjonslæra, som var en variant av tokulturlæra. De som sluttet opp om tonasjonslæra hevdet det ikke bare eksisterte to kulturer i Norge, men to nasjoner. Ofte knyttes særlig Arne Garborg til denne oppfatningen, men det var et syn flere delte, også i generasjonen før Garborg. Både hos Ivar Aasen og Aasmund Olavsson Vinje – som vi kommer tilbake til – finner vi tanker som går i den retningen. De som stod for dette synet var dessuten gjerne opptatt av målsaken og språkvalg ble oppfattet som et spørsmål om lojalitet til nasjonen.

Den *moderate* retningen av tokulturlæra hevdet at det eksisterte en kulturell og sosial kløft i det norske samfunnet. Kløften hadde historiske røtter som fortsatt preget diskusjonen

om det nasjonale i samtiden. Den moderate retningen delte en grunnholdning med den radikale retningen om en todeling av samfunnet. Begge stilte seg sympatisk til bondebefolkningen og i opposisjon mot embetsmennenes hegemoni. I den moderate retningen tok man imidlertid tydelig avstand fra tonasjonslæra, og hevdet kløften i samfunnet handlet om *kultur*. Nordmennene var, tross alt, *én* nasjon, ville man hevde, selv om det eksisterte *to kulturer*. Her regnet man ikke med minoriteter som samer og kvener, som langt på vei ble utdefinert fra det nasjonale fellesskapet. (Fulsås 1999 s. 141, Hyvik s. 2016 107ff). Tilhengerne av den moderate retningen, som Ernst Sars kan stå som en typisk representant for, fremhevet dessuten behovet for nasjonal samling. I denne retningen spilte målsaken en mindre rolle, selv om det var sympati for målsaken som uttrykk for det man oppfattet som en nasjonal reisning med utgangspunkt i bøndene.

Felles for begge retningene kan vi si var en oppfatning av en indre todeling av nasjonen og bøndene som nasjonens essens. Det skal også sies at selv innenfor den radikale retningen, så eksisterte det alltid en åpning for integrasjon mellom de to delene av folket, men det forutsatte altså et tydelig krav om at eliten måtte tilpasse seg folket. Den radikale retningen hadde også langt smalere oppslutning enn den moderate. Den radikale retningen finner vi i hovedsak innenfor målsak og norskdomsmiljø, mens den moderate på mange vis dannet et ideologisk grunnlag for hele venstrebevegelsen.

Vinje og tokulturlæra

Aasmund Olavsson Vinje var en ivrig deltaker i den norske offentligheten gjennom mange år. Fremfor alt naturligvis som journalist og utgiver av avisa *Dølen*. En annen debattarena han

tok del i var Studentersamfundet i Christiania. Generelt ser det ut til at Vinje holdt en relativt moderat tone i debattene der, men dette endret seg etter unionskomitéens innstilling i august 1867. Komitéen var satt ned i 1865 og leverte sin innstilling i august 1867, og saken var utgangspunkt for mye diskusjon og sterk strid frem til forslaget om en tettere union ble endelig avvist av Stortinget i 1871.

Til festen til «Fædrenes Minde» i Studentersamfundet 13. januar 1868 skrev Vinje sangen «Fedraminne», som ble tolket som sterkt kritisk til unionskomitéens innstilling. På samme tid skrev han en artikkelserie i *Dølen* der han anklaget regjeringen for å bøye seg for svensk press (Vesaas 2001 s. 374–377). Som nevnt tidligere skrev han om oppsigelsen i *Dølen*, og refererte hele samtalen slik han husket den. Den var kort, og statsråd Meldahl begrunnet avskjedigelsen med at Vinjes uttalelser i *Dølen* ikke var forenlig med stillingen i departementet. Vinje på sin side forsvarte seg, uten hell, med at han kun hadde benyttet sin grunnlovsfestede rett til «frimodige Ytringer over Stats-Styrelsen» (Vinje 1917 s. 286). Om ikke hendelsen var et forsøk på direkte sensur, så må den kunne betegnes som en begivenhet i norsk pressehistorie, idet landets politiske ledelse, trolig på ordre fra statsminister Stang, forsøkte å gjøre livet så surt som mulig for Vinje på grunn av hans kritiske ytringer (Vesaas 2001 s. 379–380). Det var et gufs fra tidligere forsøk på å bruke statsmaktens apparat for å legge bånd på pressen gjennom domstolene og portomoderasjonsordningen i årene etter 1814 (Nymark 2020).

Men tidene hadde forandret seg, og om Stang (med flere) hadde trodd at Vinje skulle roe ned de kritiske ytringene, skjedde det motsatte. Uten tilknytningen til statsapparatet stod Vinje helt fritt til å ytre hva han ville i årene frem til hans død i 1870. Tidligere hadde han ofte markert sympati for embetsstanden,

deres dannelsesbudskap og opprettholdelse av et samfunnshierarki. Til dette kom at et ønske for Vinje om å oppnå anerkjennelse og posisjoner nok kunne virke modererende. Etter avskjedigelsen i departementet var imidlertid moderasjonen borte, og Vinje tok klarere stilling, for bonden og mot embetsstanden.

I april 1868, bare noen måneder etter avskjedigelsen, kom Vinje med et skarpt utfall i en tale på Eidsvoll. Bakgrunnen for talen var at Vinje nå forøkte å stille til valg til Stortinget, Olav Vesaas kaller talen en «valtale» (Vesaas 2001 s. 402). «Ja, det gjelder at vera norsk i vaar Politik», sa Vinje og mente at det var en stor strid på gang. «Slaget» raste allerede «paa Berg og Kullar, og det kjem snart ned i Dalane». Vinje mente han selv hadde blitt et offer for striden da han «vardt utjagad fraa Departementet». Han fortsatte:

Lat meg gjera dette greidt, endaa det ikke er so greidt. Her er, som vist Mange vita, ein Strid millom norsk Maal og dansk Maal, og imillom national Politik og unational Politik [...]. Det er ein Strid millom inbygdes og utbygdes Folk, millom Folk, som tru paa Norge, og deim, som ikke tru paa det. (Vinje 1868)

Han talte om motstand mot unionskomiteens forslag og det kommende stortingsvalget i 1868. Skandinavismen og Det skandinaviske selskap i Christiania hadde han heller ikke sympati med. Blant disse fant man både «Skagerakkarar», som «stodo med den eine foten nede i Danmark», og «Amalgamister» som hadde «lagt seg paa ei Samblanding med Sverige».

Skandinavismen kunne figurere i mange ulike former, men var utvilsomt en viktig kraft blant intellektuelle, særlig fra omkring 1850 og noen tiår fremover. Samtidig var det i Norge en ganske utbredt skepsis til skandinavismen, ikke minst innenfor

målsak og norsksdomsmiljø, men også utenfor disse. Det danner også en del av bakgrunnen for at forsøkene på å skape en tettere svensk-norsk union strandet. På den andre siden kunne man i embets- og regjeringsvennlige kretser (som i Det skandinaviske selskap) se på skandinavismen som en motkraft til opposisjonen. En form for tilslutning til tokulturlæra ble i motsetning til dette igjen et slags samlingspunkt for opposisjonen, og selv om det fantes dem som var tilhengere av begge deler, både skandinavisme og tokulturlæra, fremsto de to idekompleksene normalt som motsetninger.

Tilbake til Vinjes tale: En kontrastering mellom *oss* og *de andre* gjennomsyret talen. Det var et skille mellom «Heim-folket» og «Utmenn», mellom «innbygdes og utbygdes Folk». Utmennene var ikke svensker eller dansker, men de tilhørte den norske befolkningen. De «fleste af disse Folk ero unorske i si Spraaklære og heile Livsupfatning», hevdet han. Vinje mente striden ikke bare manifesterte seg i Christiania og det større, politiske, nivået, men at det var en strid man kunne finne i det enkelte lokalsamfunn, der embetsstanden stod mot bøndene:

Og det er ein Borgerkrig, som de sjaa i dikkos eige Bygd. Prest og Fut og Skrivare ero ikke med her og overleggja om Botmedel for Landsens Ulykkor, som no heve samlad somange. Det vilde vera so rimeligt, at dei vaaro med; for det er Menn, som Stat og Folk hava lønt for at vera Landsens Lærarar. Dei sitja heime og kanske afdøma dikkon, liksom de gjera med deim (Vinje 1868).

Og han fortsatte: «Her sjaa de Borgerkrigen og Skilnaden mellom tvo 'Culturer' og tvo Tungemaal og tvo Politikker». Det var klare ord for pengene, og ingen tvil om hvor Vinjes sympati lå: Målet var et «fritt og sjøvtendigt Norge i Tungemaal som

Riksstyre» (Vinje 1868). Her bør det sies at Vinje med dette ikke mente et brudd i unionen mellom Norge og Sverige, men at Norges selvstendighet skulle ivaretas innenfor rammen av unionen, og at denne ikke måtte bli tettere enn den var.

Vinjes tale fra Eidsvoll 1868 er et godt eksempel på kraftfull politisk retorikk. Som nevnt var bakgrunnen at Vinje stilte til stortingsvalg, og i talen advarte han også mot andre av kandidatene til stortingsvalget i 1868. I vår sammenheng er likevel det mest interessante hvordan Vinje i talen knytter den dagsaktuelle politikken til dypere skiller i det norske samfunnet. Kort sagt handler det om tokulturlæra, og selv om Vinje i talen ikke brukte ordet nasjon, så lå hans tankegang nært opp mot den radikale retningen av tokulturlæra, tonasjonslæra. På denne måten bidro Vinje til å trekke tokulturlæra inn i politikken, noe som skulle bli stadig mer vanlig i årene fremover (Hyvik 2016).

Senhøsten 1869 var Vinje på foredragsturne i Bergen. Her holdt han flere godt besøkte foredrag om ulike tema. Mot slutten av turneen, holdt han 8. desember foredraget «Om vaart nationale Stræv». Hovedbudskapet i foredraget var en gjennomgang av norsk kulturliv etter 1814, som Vinje her fremstilte som en samlende prosess der nasjonen gradvis var i ferd med å finne sin nasjonale kultur, og tonen denne gang var langt mildere enn i innlegget på Eidsvoll året før. I denne prosessen inkluderte Vinje mange, for ikke å si de fleste, sentrale aktørene i norsk kulturliv siden 1814, uten særlig hensyn til hvor de plasserte seg i samtidens kulturelle og politiske landskap; M. Hansen, Schwach, Bjerregård, Wergeland, Welhaven, Asbjørnsen og Moe, P.A. Munch, Keyser, Knudsen, Aasen. Alle hadde ifølge Vinje en plass i utformingen av det norske.

Likevel var det også brodd i Vinjes foredrag. Han hevdet at politiske institusjoner (og embetsstanden) ikke kunne representere den egentlige nasjonaliteten, det var «ein Adam, skapt af

Leir, før Livsens Ande vardt blaasen i honom». Det som virkelig telte var nasjonens indre utvikling av en nasjonal kultur: «Der maatte koma eit indre, eit nationalt Liv i desse utvordes Former, og dette Liv maate ganga ut ifraa Folkets eget Tungemaal og Tenkning og heile Livskrav» (Vinje 1869). Som forklaring på det grunnleggende problemet holdt han frem tankesettet vi kjenner fra tokulturlæra:

Der var mangt forfallet af det nationale Liv i vaar Utlendings-Tid. Der var komet in Utlendingar med utlendskt Tungemaal og Stell. Desse hadde styrt os og aukat seg i Byar og fengjet eit Ombodsverk i Stand med sine Prentehus, sine Bøker og sine Rettarbøter fraa eit annat Land. Men det store Folk hadde livt sit nationale Liv for seg sjølv. (Vinje 1869)

Vinje mente Norge hadde vært i en slags kolonial tilstand, en tid der «vaar Ombodsstand var liksom ein utlendsk Koloni utan Samliv og Samvirke med sit Folk». Denne tiden hadde etterlatt et kulturelt (og politisk) hegemoni. Men til tross for dette, hadde den norske nasjonaliteten overlevd hos «det store Folk»: «dei indre Livsreidskapar vaaro friske, den gamle norske Ryggmerg og det norske Hjarta vaaro ikke helselause». (Vinje 1869)

Vinje hevdet at det eksisterte politiske strømninger og folk som så mot Sverige og Danmark, men i motsetning til disse stod «me nationale» som ville vere norske «heilt ut, i Politik som i Literatur og alt Heimstell». De «nationale» møtte imidlertid motstand av folk som fortsatt hadde røtter i den koloniale overklassen:

[D]esse 'fossile Levninger' eller desse gamle Kolonister, som ikke vilja samveksa med det store Folk, dei synes at kjenna si koloniale Sjølvstendigheit trugad af Moderlandet eller af

Norges Krav paa at vera seg sjølv i eit og alt, so her ikke lenger verdt det gamle Bruk for slike Fremmindfolk. (Vinje 1869)

Og han fortsatte:

[M]e sjaa uhyggelege Merke paa, at dei lik upskræmde Fuglar leita etter Trygd og Skjerming i desse Grannelaand. Den, som ikke vil halda seg til Heimefolket, maa sjaa seg om etter Hjelpetroppar ute. Ein Ombodsbolk, som ikke vil samverka med sit Land og syrgja og gleda seg med det, men liva inne-stengd for seg sjølv utan Kjennskap til dets Maal og aandelege Livskrav, den maatte staa seg paa, at Regjeringssætet laag lenger burte, so den kunde vera ein Millommann millom Riksstyret og Heimefolket. So var det før under vaar gode Dansketid, og ei Prøve med at faa atter denne gamle Tilstand kunde nok vera værd eit Æventyr. (Ibid.)

Det interessante her er hvordan Vinje sluttet opp om kolonist-tanken, og hvordan han utviklet denne. Etter hans oppfatning fantes en klasse av «gamle Kolonister» som var fremmede for landets nasjonale kultur. De representerte en mellomklasse mellom statsstyrelsen og «Heimefolket», men samtidig snakket Vinje om denne klassens «koloniale Sjølvstendigheit». Med det mente han trolig at det i det norske samfunnet hadde utviklet seg en egen eliteidentitet som var både kolonial og på et vis selvstendig. Samtidig var ikke dette en ekte, norsk identitet, og den stod i motsetning til den ekte norske nasjonaliteten. Elefanten i rommet var embetsmennene, som Vinje unnlot å omtale ved navn i foredraget.

Dette var ikke første gangen Vinje hadde bruk uttrykket kolonist om øvrigheten eller embetsstanden. I artikkelen «Vor Nationalitetskamp og vaar Maalstrid», som stod på trykk i *Dølen*

i juli 1866, skrev Vinje: «Dei folk her, som tala Bokmaalet, ero innflutte Colonister i Likning med Landsens store Folkemengd, som meir eller mindre reint talar Landsens Maal». (Vinje 1917 s. 203; Sandberg 2013 s. 14). Han gikk imidlertid ikke videre på denne tanken, men markerte på den andre siden at selv om bøndernes språk og kultur utgjorde kjernen i nasjonaliteten, så spilte dannelseseliten en viktig rolle: «Det var ikki Bonden som skreiv vaar Grunnlog, og det vert heller ikki han som reinskar vaart Maal». (Vinje 1917 s. 203) Dette er et syn som er mer i tråd med Vinje før januar 1868 og avskjedigelsen fra Justisdepartementet, enn etter.

Vinje i lys av postkolonialisme

I den svært interessante masteroppgaven, *Kvisting av Vinje-furua. Eit postkolonialt perspektiv på journalisten A.O. Vinje i lesebøker for gymnaset 1869–2009* (UiO 2013), bruker Kristian Lødemel Sandberg postkolonial teori som en inngang til analysen av Vinje (Sandberg 2013). Det er et grep jeg har stor sans for, og selv har brukt i analysen av tokulturlæra (Hyvik 2016). Å bruke postkolonial teori for å analysere Norge på 1800-tallet kan naturligvis diskuteres, og et spørsmål i så måte er om Norges stilling i den dansk-norske unionen, kan sammenlignes med imperialism og «klassisk» kolonisering. Imidlertid vil jeg hevde denne diskusjonen på sett og vis ikke er så interessant i vår sammenheng. Når vi diskuterer Vinje, og andre intellektuelle på 1800-tallet, er det et viktig poeng at mange intellektuelle, og da særlig folk med tilknytning til målsak og norskdomsbevegelsen *oppfattet* Norge under unionen med Danmark som en koloni, og videre tolket sin samtid i lys av en slik historieforståelse. Det er altså den *mentale* dimensjonen ved det man *oppfattet* som en kolonisering, som er det sentrale her og de mentale strukturer og dynamikker

i fortolkningen av historien. Som vi har sett eksempler på kan Vinjes holdninger i årene etter 1868 ses som et eksempel på et slikt syn.

Med utgangspunkt i Homi Bhabha hevder Sandberg at Vinje skapte et «Tredje Alternativ som korkje blir etablert som det Einaste eller det Andre, men i staden som ein hybridisert versjon av bondekulturen han kom frå, og embetsmannskulturen han kom til» (Sandberg 2013 s. 30). Med dette får han frem Vinjes mellomposisjon, og hvordan denne er preget av Vinjes ønske om å kopiere, men også opponere mot embetsmannseliten. Samtidig er nettopp det hybride med Vinje noe som skaper uro i blant embetsmanskulturen, han er «utdanna, men udanna» og nekter å tilpasse seg. De som styrer får ikke riktig tak på han, og de er usikre på hvor han egentlig står; hva han egentlig mener. Et godt eksempel på dette er førsteminister i Christiania Frederik Stangs kommentar i et brev til statsminister Sibbern i Stockholm i 1865: «Jeg har for Øvrigt altid været tilbøielig til at troe, at Dølen er af den slags Folk, som man er bedre tjent med at have til aabenbar Uven end til Ven» (Stang, referert i Vesaas 2001 s. 340).

Samtidig ligger det i det postkoloniale synet en mulighet for en skarpere konfliktlinje, et klart skille mellom «oss» og «dem». Frantz Fanon (1925–1963) var aktiv før post-kolonialismen ble et eget fagfelt, men tekstene hans danner likevel en viktig bakgrunn for postkolonialismen. Fannon skrev i boka *The wretched of the earth* fra 1963 at «the colonist always remains a foreigner», og at «[t]he ruling species is first and foremost the outsider from elsewhere» (Fannon 2004 s. 5). Poenget mitt her er at selv om Vinje uttrykte en hybridisert kulturell identitet, så var han sannsynligvis de siste årene av livet på vei inn en mer radikal oppfatning. Etter avskjedigelsen i 1868 tyder det vi har sett på at Vinje tolket samtiden som en postkolonial tilstand der konflikten mellom «Heimfolket» og «Utmenn» var mer

fundamental enn han hadde tenkt, eller i hvert fall offentlig gitt uttrykk for, tidligere. Selv om han fortsatt kunne argumentere for betydningen av dannelse i samfunnsstyrelsen, er det mye som tyder på at han tok tydeligere stilling i favør av bøndene, allmuen og den gryende venstreopposisjonen under Sverdrup og Jaabæks ledelse.

Med en skjerpet retorikk fra og med 1868, fikk Vinje en rolle innenfor utviklingen av tokulturlæra og særlig den radikale retningen av denne. Det var en retning som en yngre generasjon målsak- og norskdomsfolk utviklet videre i årene som kom. Vinje skulle imidlertid ikke selv få ta del i denne utviklingen. Han døde som vi vet alt for tidlig i 1870.

Litteratur

- Fannon, F. (2004). *The wretched of the earth*. New York: Grove Press.
- Fulsås, N. (1999). *Historie og nasjon. Ernst Sars og striden om norsk kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugland, K. (1985). *Striden om skulespråket. Frå 1860-åra til 1902*. Oslo: Samlaget.
- Hyvik, J. J. (2016). *Tokulturlæra i Norsk historie*. Oslo: Samlaget.
- Nymark, K. (2020). *Kampen om trykkefriheten: Karl Johan og den norske presse 1814–1844*. Doktoravhandling. Universitetet i Sørøst-Norge.
- Sandberg, K. L. (2013). *Kvisting av Vinje-furua. Eit postkolonialt perspektiv på journalisten A.O. Vinje i lesebøker for gymnaset 1869–2009*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Vesaas, O. (2001). *A.O. Vinje. Ein tankens hærman*. Oslo: Cappelen.
- Vinje, A.O. (1868). *Tvo Culturer*. Tilgjengelig fra: <http://virk-sommeord.uib.no/taler?id=36>. (Hentet 05.september 2020).

- Vinje, A.O. (1869). *Om vaart nationale Stræv*. Fyredrag holdet i Bergen til inntekt for Taarnet på Bergenhus.. Nettstedet *Virksomme Ord*. Delen om tokulturlæra bygger på min bok *Tokulturlæra i norsk historie* fra 2016 [Lest 05.09.2020].
- Vinje, A.O. (1993). *Skrifter i Samling*. (Bd. III). Oslo: Samlaget.
- Vinje, A.O. (1917). *Skrifter i Samling*. (Bd. II). Kristiania: J. W. Cappelens Forlag.
- Aasen, I. 1997 (1857). «Om Dannelsen og Norskheden», i I. Aasen, *Skrifter i samling. Trykt og utrykt*. Bind III. Kristiania og København 1911–1912. Elektronisk utgåve. Oslo.